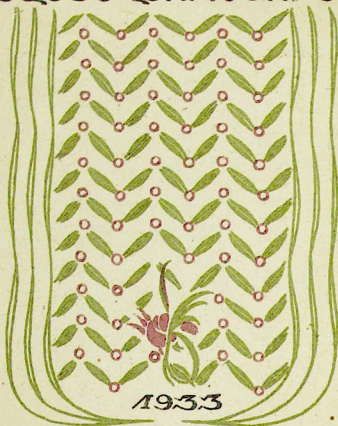
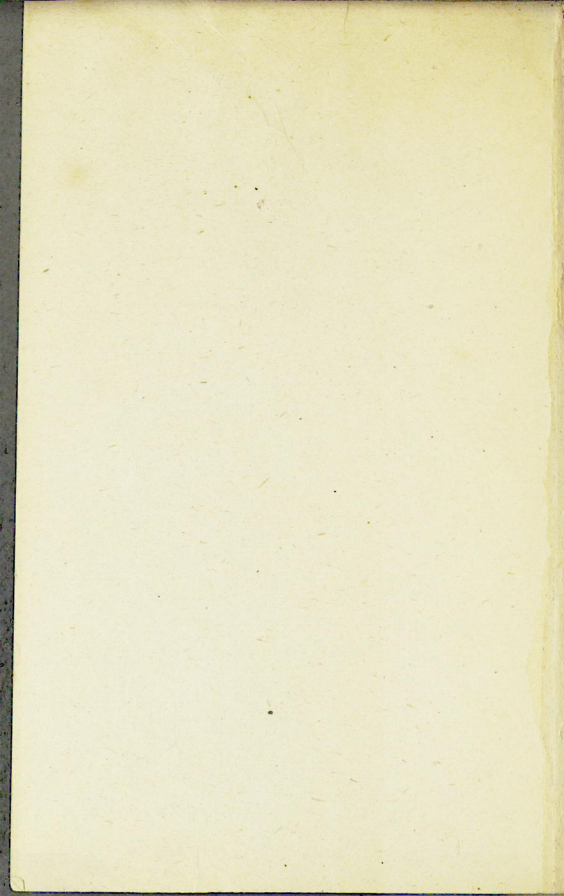

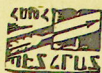
ԳԱՐԵԳԻՆ ԲԵՍ

ԱՐՁԱԿ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՊԵՏԼՐԱՏ-ՅԵՐԵՎԱՆ

ԳԱՐԵԳՐՆ ԲԵՍ
ԱՐԶԱԿ

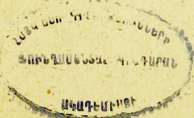

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1194

ՊԵՏՆԱՆ
ՑԵՐԵՎԱՆ
Ի.Յ.Յ.Յ.

Շապուկին ու դարդանկարները՝ Հ. Շափարյանի
Տեխ. խմբագիր Մ. Եփրեկի.
Սրբազրիչ Գար. Հակոբյան
Հանձնված է արտադրության 27 մարտի 1933 թ.
Ստորագրված է տպելու 7 մայիսի 1933 թ.

Պետհրատի տպարան, գլավլիտ № 8103 (բ), հրատ. № 2531,
պատվեր № 805, տիբաժ 3000

ԻՆՁ ԳԵՂԵՑԻԿ, ԻՆՁ ԹԱՐԲ ԵՆ ՎԱՐԴԵՐԸ

«ԻՆՁ գեղեցիկ, իՆՁ թարմ եյին վարդերը»

Տ Ո Ւ Ր Գ Ե Ն Ն Վ

Յեա կանգնած եմ պատուհանիս առաջ ու գիտում եմ դուրսը:
Հիմա դարուն եւ ե անուշ բուրում են ծաղկավարժած ծառերի ծա-
ղիկները: Բախում հոսում եւ առվակը ե նրա կարկաչունի հետ
ականջիս կարծես համում ե մի խուլ, պառավական ջջնջոց.

ԻՆՁ գեղեցիկ, իՆՁ թարմ եյին վարդերը...

Յեա լսում եմ այդ, ու անցալը «գեղեցիկ», «թարմ» վարդերը
քարձրանում են իմ առաջ:

Յեա ականում եմ իմ կյանքի սառնաշունչ դարունը, կորացած
մարդկային մեղքերը ե ամայի դաշտերը:

Յեա հիշում եմ հորս ու թվում ե թե հիմա նա ինձ մոտ ե,
կանգնած ե գիմացո ե որում ե ճակալի քրտինքը. թվում ե, վոր
շարժվում են նրա շրթունքները ե նույն ծանոթ բառերը ջջնջում.

— Զարչարվում ենք, բայց դարձյալ մենք ենք սոված մոռամ:

Հեռո, այդ անհետացող խավարի մեջ, իմ դեմ բարձրանում ե
նրա գիտիլ, իսկ գիտիլ մոռ՝ անցյալ ժամանակը, յերբ արյուն ու
աբցունք եր, յերբ

Վոչ գեղեցիկ, վոչ թարմ եյին վարդերը:

Յես գործարանային մի բանվոր եմ, վոր աշխատում եմ մեր յերկրի կառուցման համար, բարգավաճման համար ու խնդուխտան ծաղիկներ ցանելու համար:

Յես շատ պարզ տեսնում եմ, թե ինչպես են դուռը բացում միացել դռները, աշխատանքը, ուժը, և յես դիտեմ, վոր հենց դրա մեջ և հաղթանակը. հաղթանակ՝ հնի, թշնամի ուժերի դեմ:

Յես տեսնում եմ ինդուստրացող նոր ու հին քաղաքներ, գյուղատներ, վոր տիեզերքը յերբեք չի տեսել ու դիտեմ, վոր այդ մենք ենք կառուցում, մենք՝ գործարանային բանվորներն, մենք՝ կոլեկտիվ դաշտերի բանվորներն:

Յես տեսնում եմ կյանքի ամուսն, բարձրացող մեր յերկրը, տեսնում եմ, թե ինչպես են շարվում ապագա մեծ շենքի քարերը, և տեսնում եմ հորդացող աման, կառուցման խնդր:

Յես տեսնում եմ մեր այսօրվա վաղը, նոր կյանքի ապագան և իմ հոգում, իմ սրտի խորքերում

Ի՞նչ գեղեցիկ, ի՞նչ թարմ են վարդերը:

Յես գործարանային մի բանվոր եմ և սիրում եմ ինձպես գործարանային մի բանվորուհու ու միջա նայում եմ նրա հուրհրատող աչքերին, ջուռ մկաններին և յերկաթագույն այտերին:

Գիտե՞ք թե ինչ համաշափ զարկում, բաբախում և նրա նոր փթթած, գաղտնիքներով, հուզումներով լի կուրծքը, դիտե՞ք թե նա ինչքան և թանկ ինձ համար, թե

Ի՞նչ գեղեցիկ, ի՞նչ թարմ են վարդերը:

Դրսում. ափելի ու ափելի խտանում և խափարը, և սենյակում պայծառանում և ելեկտրական լոգյալը, ու յես պարզ տեսնում եմ անցյալը, յերբ

Վուչ գեղեցիկ, վուչ թարմ եյին վարդերը:

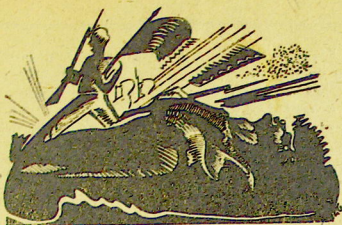
Մյ, այդ սվեքեր են այդքան բարձր յերդում, խնդում ու կամենում բեկել կյանքը...

Ա՛, յես նրանց ճանաչում եմ, նրանք իմ ընկերներն են, աշխատանքի, կառուցման ու խնդուխտան ընկերներն:

Յես մենակ չեմ, մենք միասին ենք կառուցում:

Այո, այո, միասին ենք աշխատում. մենք կամենում ենք բեկել կյանքը, անվերադարձ տապանել, թաղել անցյալը, վոր միջա

Յեմ գեղեցիկ, և՛ թարմ լինեն վարդերը

ՄԱՅԻՍՅԱՆ ԱՐԵԱԼՈՒՅԱԸ

Մայիս, նա տեսել է ընդ արշալույսը, յերբ արյան զիթերի մեջ արևի ջողերն են պարել, յերբ աշխարհում զնգակ կար, դիակ կար ու արյուն:

Նա տեսել է ընդ արշալույսն ու արևն արնակարմիր, և մայիսյան այգ առավոտը նրա փոքրիկ ուրախ հոսել է արյուն:

Յերկրում ափեր և յեղել ու հողը տվել է արյան հասկեր, և ընկել են մարդիկ՝ անթիվ ու անհամար:

Ու յերբ սրբն անցան, նորից յեղավ կրակ, ու մարդիկ ընկան նորից, հետո հավաքվեցին վերջին մարտիկները և անդ պայքարի յեկան...

Գիշեր էր, փոթորկոտ մի խավար գիշեր ու զբոսում վռնում էր ջամին...

Այգ գիշեր այնքան հուզված սրտեր կային ու մարդիկ պառառա մարտի...

Այգ գիշեր իր հայրն էլ մարտի պիտի յեկներ ու ոռմբ պիտի պայթեցներ:

Այգ գիշեր նա պիտի թողներ տանը կնոջը և փոքրիկ յերեթային, իրեն...

Յերբ մոտեցավ հրաժեշտի ժամը, հայրը, մայիսյան այն մարտիկը, գրկեց իրեն ու նայեց իր փոքրիկ փայլուն աչքերին:

— Այս գիշեր կպայթի մեր ոռւմբը, այս գիշեր կհաղթենք մենք, ու վաղը, յերբ բացվի արևալուսը, յես կյանքը կըներեմ ձեզ՝
 Ու ինքը մնաց տանը, ու մայրը մնաց տանը և հայրը գնաց մարտի և հայրը գնաց ոռւմբի դաշտ...

Ու այդ գիշերը, յերբ փոթորիկ կար ու խավար, բանակները շարժվեցին իրաջ դեմ, պայթեց վերջին ոռւմբը և լայնարձակ դաշտում ընկան հերոսներն արև ու ընկավ և նա՝ իր հայրը, մայրսյան այն մարտիկը...

Ու յերբ ժամանակը սահեց, յերբ անցավ գիշերը խավար և փայլեց արեգակն, ինքը դրկեց մորը ու թե

— Դդա հայրիկը հիմա, նա ինձ այդպես ասաց:

Ու դուռը բացեց մայրը և յերկար սպասեցին նրանք, բայց չեկավ նա՝ մայրսյան այն մարտիկը...

Դարձյալ ժամանակը սահեց ու դարձյալ տան դուռը մնաց բաց...

— Նա կգա, կգա հայրիկը, նա ինձ այդպես ասաց, չե՞ վոր փայլում ե արևը, չե՞ վոր բացվել ե արևալուսը:

Բայց հայրը չեկավ...

*

Հետո՝ անցան օրեր ու մի խավար գիշեր, ինքը բացեց դուռը և իր մարտիկ հոր պես ուղղվի դաշտ յեկավ...

— Մայր, այս գիշեր կպայթի մեր ոռւմբը, այս գիշեր կհաղթենք մենք ու վաղը, յերբ բացվի արևալուսը, յես կյանքը կըներեմ ձեզ:

Ու մայրը մնաց տանը, և ինքը գնաց մարտի...

Արևալուսին կրկին այն տան դուռը բացվեց և ջեմքում մայրը կանգնեց՝ կինը մայրսյան մարտիկի...

Արևը փայլում եր, արևը ժողտում եր...

— Մայր, տհա բացվեց արևալուսն ու տհա յես յեկա և կյանքն եմ բերել Ձեզ:

Ու մայրը դրկեց վորդուն, և խնդաց նրա անխնդ դեմքը...

— Բացվել ե վորդիս, բացվել ե իսկական արևալուսը, տհա սրան եր ձգտում քո ընկած հայրը:

Նա հիմա եւ ավելի մեծ է, իր հոր պես՝ խելակաշ մարտիկ և
հիշում է, մայիս, քո արշալույսն արյունգտ, յերբ կյանքը գնդակ
էր, գլուխ էր ու արյուն...

Նա տեսել է արյան շիթերի մեջ պարող արևի շողերը, և իր
մանուկ սրտից հոսել և արյուն...

Մայիս, արնակաբմբիւ մայիս, ահա նվիրում և քեզ նա իր
սիրտը, թող գնդակներն ու սուսերը պայթեն, թող հոսե իր սրտի
արյունը վաղջ, թող այդ արյան շիթերի մեջ դարձյալ արևի շողերը
պարեն. մինչև վոր բացվի բոլոր, բոլոր յերկրներում, մայի -
սյան կտրմիւր արշալույսը...

1930

ԳԼՈՒԽԸ
(ՀԵՐՈՍՏԱԿԱՆ ԼԵԳԵՆԴ)

Սուրեն Հովհաննիսյանին

1

Տայգաներում ժառերը խիտ են և այնքան բարձր, վոր կա-
տարներին ինքը՝ արեգակն և նստում:

Սակայն նրա ճառագայթները ներս թափանցել չեն կարողա-
նում և տայգաների խորքերում ցուրտ ու խավար է լինում:

Այդ ժամանակ դարձյալ սառնամանիք ու խավար էր. բայց
նրանք անվեհեր կոչվում էյին հանուն ազատ կյանքի, հանուն հաղ-
թանակի:

Կարմիր պարտիզանների հրամանատարն ասել էր.

— Մեր աչքերը լուսատու ջահեր և արտերը խաբույկ պիտի
դարձնենք ու դրոհենք թշնամի բանդաների վրա: Յետ գլխում՝ ուժեղ
և առաման Իվանենկոյի բանդան, քաջ տղաներ ունի նա, բայց չմ
վոր ժողովուրդը մեր կողմն է, չմ՝ վոր մեր բազուկներում կա նրա
կամքը, ցանկությունը, հրամանը:

Ու խոր, մթին տայգաներում կրակվում էյին զնդակները,
վռնում էր քամի՛ն և ախուր սվավում էյին տերևները:

2

Նրանք գրոհեցին և զրավեցին առաջին, յերկար ձգվող մեծ
ձորը:

Յեկան գործերը և հայտնեցին հրամանատարին.

— Մենք թշնամիներին դերինք ենք վերցրել:

— Ամբողջ բանդան պիտի վոչնչացնենք, յեթե... — ասաց հրամանատարը, — իսկ այժմ նրանց պահենք մինչև վոր գլխացի սարն ել գրավենք, հետո...

3

Մի շարաթ անց, բարձրաբերձ սարի վրա ծածուկեց առաջին կարմիր զորահերթը

Հրամանատար պարտիզանը դուրձով գետի իր զորքերն ու.

— Քանի հոգի յեն գերլններր:

— Չորս:

Քիչ մտածեց:

— Կրակել բոլորին:

Պարտիզան հրամանատարի հրամանն իսկույն պիտի կատարել, այլուպես՝ մի դնդակ ել ավելի կկրակվի:

Յերբորդ գնդակի ձայնն ել լսվեց տայգաներում:

— Կարմիր հրամանատար, — լսվեց չորբորդ գերու ձայնը. — յես յոթ որ մնացի ձեզ մոտ և հասկացա թե ինչո՞ւ համար ենք պայքարում մենք և ինչո՞ւ համար եք պայքարում դուք... Յես Միտրեյ-կինն եմ, սպիտակ բանդաների՝ ատաման Իվանենկոյի յեղբայրը, նրա աջ ձեռքը և տուջին գինակիցը: Մի սպանեք ինձ, ազատեք թողեք գնամ... Յես կապացուցեմ, վոր արժանի յեմ դրան, վոր...

Պարտիզան հրամանատարը լուռ նայեց նրան:

ձեռքը տարավ գետի յերկար բխիւր և շփեց այն:

Պարտիզան հրամանատարը խորհեց:

— Ազնու ես, Միտրեյկին:

— Բայց չե՞ վոր...

— Ազտակ նրան, — կրկնվեց հրամանը:

Սպիտակ բանդաների ատաման Իվանենկոյի յեղբայր Միտրեյ-կինը նույն ձի, մարտիկեց ու հեռացավ կարմիր պարտիզաններից, բարձրացավ կանգնեց ժայռերից մեկի վրա, նայեց գետի հեռ, հեռու անհետացավ տայգաների խորքերում:

4

Յերբ որերն անցան, մեկը դարձավ գետի կարմիր հրամանա-
տարն ու.

— Մենք ազատեցինք Մխարեյկլինին՝ բանդաների ատաման Իվանենկոյի յեղբորը, նրա առաջին ղինակցին, բայց նա չեղեաց, չարդարացրեց իր խոստումը:

— Յես հավատացի նրան, չե՞ վոր նա կողակ էր, — խուլ զորն-
ջաց հրամանատարը. — չի՞ յերեւա, վոչինչ, մեր ձեռքից չի պրծնի:

5

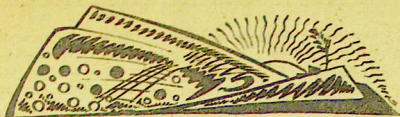
Առափոտյան յերը արեւը նորից նստեց ծառերի կտտարին, և լուսի ստվերն ընկավ տայգաների խորքերը, բարձրաբնձ սարերի վրա յերեւց մեկը:

— Ն՞յ, կարմիր պարտիզաններ, յես Մխարեյկլինն եմ՝ սպիտակ բանդաների ատաման Իվանենկոյի յեղբայրը, նրա առաջին ղինակիցը. դուք դերի վերցրիք ինձ, բայց չսպանեցիք, դուք ազատեցիք ինձ, և յես ձեզ խոստացա արդարացնել այդ... ահա վերցրեք այս նվերը, վերցրեք այս գլուխը:

Կարմիր՝ պարտիզանները սարսափածար նայեցին նրա գետիկ վեր բարձրացած ձեռքին:

— Ո՞ւմն ե այդ գլուխը, — հարցրին նրանք:

— Սպիտակ բանդաների ատաման, իմ հորազոտ յեղբոր Իվանենկոյինը, — պատասխանեց Մխարեյկլինը՝ Իվանենկոյի յեղբայրը:

ԱՐՈՎՅԱՆ ՓՈԳՈՑ

1

Փողոցում ձայները մեռած են և ծառերն են մերկ:
Քամին լուռ լիցում է ու անցնում, և դեղին տերեւներն են դո-
ղալով առաջ սողում:

Ջուրն առուններով հոսում է և լուռ վզվզում է նա:
Հողից և փայտից ջինած տներում կա լաց, կա արյուն, խա-
վար և կա սով...

Իսկ նրանք քայլում են...

Գլխակոր ու ախուր են և ջրջապատված են մարդկանցով, վոր
ձեռքերին ունեն հրացան, սվին և մառաղեր:

Քայլում են...

Նրանք կռվել են խափարի դեմ, արյան դեմ, հետո՝ սովի ու
մահվան դեմ, լսել ու խոսել են, թափել են իրենց զայրույթն ու
մաղձն որերի վրա և նրանց դերել են, զղթայել ու ստիպել են,
վոր չլսեն, չխոսեն և իրենց սրտերում թաղեն թույնը և որերի
հլու հպատակը դռանան:

Նրանք քայլում են:

Կամայ-կամայ բարձրանում են նրանց հոգնած վտաքերը. լըս-
վում են ինչ վոր զղթանների ձայներ և նրանք քայլում են, ու քա-
մին է փչում և ջուրն է լուռ վզվզում:

Մեկը կանգնում և ջրջում է դուռից...

— Մենք չենք դադարի մեր պայքարից, մենք կշարունա-
կենք այն...

Շարժվում եմ մի ձեռք, բարձրանում եմ մի հրացան, մի սվին և պսպղում եմ կրակվում եմ մի մառախուղ։ Ու դեռ ինչ եմ ընկնում մեկը։

Փողոցը հուզվում եմ եւ բարձրանում եմ ղրթայված ձեռքերը։

Նրանց աչքերում ցատուկներ եւ փայլատակում եւ ծառերի մեղի ճյուղերն են որոգում։

Բոլորն ել անշարժ են։

— Քայլել, — բղավում եմ մի մառախուղով։

— Այս թափված արյան համար դուք կհատուցեք մեզ, — գոռում են ղրթայվածները։

Յեղ գնդակներն են կրակվում, հուզվում են սրտերը, խսկ դեռնին ընկած մի մարդու ճակատից հոսում եւ արյունը, եւ կարմրում եւ հողը։

2

Մեկը բարձրացնում եւ գլուխը եւ ժպտում եւ արեւին։

Նա քայլում եւ փողոցով, ու տեսնում եւ ծառեր, վոր կանաչել են եւ տեսնում եւ դեմքեր, վոր ժպտում են։

Նա քայլում եւ փողոցով։

Մի տեղ հանկարծ կանգ եւ առնում, տեսնում եւ հողի կարմրութունն ու ղրթում եւ դեմքը։

...Նա հիշում եւ անցյալը, սպանված ընկերոջը եւ նրա ճակատից հոսած արյունը։

Յձկվում են դեմքի մկանները, փոթորկվում եւ սիրտը, բռնացնում են ձեռքերը եւ արյունն եւ յետում բազումներում։

— Այնքան, այնքան արյուն ենք թափել մենք, այնքան հողեր են կարմրել ու այդ կարմիր հողերի վրա յի բարձրանում դառա-կալը։

Մտածում եւ նա եւ քայլում եւ։

Բարձրացնում եւ դեմքը եւ ժպտում եւ արեւին։

3

Ջրերը հոսում են առուններով եւ յերգում են նրանք։

Քամին խաղում եւ ծառերի տերեւների հետ, խսկ մեկը կանգնել ու նայում եւ փողոցն ի վեր եւ տեսնում եւ, վոր կանաչել են ծաղկավորված ծառերը, եւ նրանց մեջ բարձրանում են քարե տնե-րը, վորտեղ կա խինդ եւ կա վարդերի բույր։

Փողոցը լիքն է մարդկանցով և քայլում են զեպի վեր, զեպի վար, ու կյանքն է յեռում:

Յե՛վ մեկը մտածում է...

...Այս փողոցում կձգվեն յերկաթե աւելները, կանցնեն արյունոտ հողերի վրայով ու կձգվեն, և ելեքտրոքարչը կանցնի այդ փողոցով ու կբերի իր հետ խինդ, յերդ, և ծառերն ու մարդիկ կողջունեն նրան:

Հետո՝ կբանդվեն քաղաքի հին տները, կլայնանան բոլոր նեղ փողոցները և քաղաքի ամեն մի ծայրամասում կզրնդա ելեքտրոքարչն ու կժաղկափորվեն շատ ծառեր:

Մարդիկ միշտ կկառուցեն նոր գիշերատներ և չեն մոռանա զոր ներկա հաջողությունների համար անցյալում հոսել է մարդկային վառ ու ալ արյունը:

1930

ՅԵՐԳ

Արփիկին

Նա սիրեց մեկին և իր սրտում քանդակեց նրա պատկերը, կառուցեց պալատներ, վորտիզ շատրվանեցին ջրերը, նրանց մեջ կառավարեց լողացին ու արեւն եւ հրկիզեց ամենը:

Նա դարձավ իր սիրունու ստվերը, իսկ աղջիկը հանեց նրա սիրտը և հեռացավ, անհետացավ:

Տղան յերկար սպասեց նրան, մահացած ուրվականի պէս թափառեց աշխարհը, սակայն չերեաց իր սիրունին:

Յեւ, վորովհետեւ կրծքի տակ սիրտ չունեւ, յերականերում եւ չեւ հոսում արյունը, փակեց աչքերը և հեռացավ աշխարհից:

Դու սրեցիր մեկին, քո սրտում տեղ ավիր նրա սիրուն և ուրիշ վոչինչ:

— Կինը տղամարդու ստվերն եւ — ասացիր դու — յիս կքայլեմ առաջ, թող նա հետեւէ ինձ:

Ու կու քայլեցիր և ստվերդ եւ հետեւեց քեզ:

Նա չկարողացավ տեսնել քո դեմքը, քո մայրը և չկարողացավ վայելել քո սերը:

Յերբ դու հոգնեցիր, կանգ առար, ջրջեցիր հայացքդ, նայեցիր դեպի յետ, բայց... ստվերդ եւ չկար...

Յեռ սիրեցի մեկին՝ սեպյա մի աղջկա, և իմ ելությունը հարս-
տացալ նոր, սիրելի զգացմունքներով, խտացան բոլոր առարկաների
դույները, դեղեցկացալ ամեն ինչ ու դեղին տերեւների ներկայու-
թյունն անգամ ինձ դարուն ավետեց:

Մենք միասին քայլեցինք դեպի առաջ և մեր յերկուսի սովե-
րը խաղաց հողի վրա:

Յերբ մենք նայեցինք իրար, սպառդ տեսանք մեր ժողտացող
դեմքերը, և մեր կրճքի տակ ըստխեցին մեր սրտերը: Մենք սիրե-
ցինք իրար և մեկը մյուսի համար չգոհեց այն, ինչ իր սեփականե-
րս, առանց վորի նա չէր կարող տեսնել լույսը, շնչել ոգը:

Յեւ մենք դո՛ւ ու յերջանիկ ելինք, վոր այդպես ենք սիրում
իրար և դիտելինք, վոր մեր սերը շատ տեական կլինի, վոր կմա-
հանա նա այն ժամանակ, յերբ հավերժական քունը կնստի մեր աչ-
քերին:

1932

ՀԻՆ ՍԻՐՏԸ

(ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԼԵԳԵՆԴ)

Նա տխուր, շատ տխուր դեմք ունեւր և լուռթյուն ու խավար
կար նրա հայացքում:

Դեմքի կնճիռների մեջ թաղվել էր թախիժը, իսկ մազերի ճեր-
մակությունն ավելի յեր ճերմակել:

Հոգու անհատակ խորքերում թաղնված ունեւր ինչ վոր ան-
հայտ վրէտ:

Յեւ միշտ լուռ շրջում էր փողոցներն ու միշտ այդ անհայտ
վրէտի մասին մտածում:

Շատ անգամ նա հայացքը հառում էր դեպի անցյալը, դեպի
անցած, հեռացած անցյալը և, ո՞ր զարմանք, բացվում էին դեմքի
կնճիռները, անհետանում էր հայացքում տիրող խավարն, ու խոսում
էր լուռթյունը:

Այդ ժամանակ նա մեղմ, դադանի ժողտում էր, վոր վոչ վոք
չտեսնի, չզգա, չհասկանա այդ:

Այդպես էր լինում, յերբ նա հայացքը դեպի անցյալը, հեռա-
ցած, անցած անցյալն էր հառում:

Բայց յերբ տարիներէ, դարանման տարիների անթափանց վա-
րադուրբ ծածկում էր հեռացածը, յերբ նա զգում էր, վոր եւ չկա
հինը, անցյալը, վոր կա նրա դիակը միայն ու ներկան, նորից
դեմքին ալիքվում էին խավարած կնճիռները, և հոգին եւ արտա-
վում էր:

Անցյալը դնաց, մահացաւ, բայց իր հարազատ վորդուն թողեց
կենդանի, նվիրեց ներկային:

Ու մի ուր, անցյալից ներկային մնացած մարդը մտածեց.

— Ի՞նչն է, ի՞նչն է պատճառը, վոր հինն այսքան գեղեցիկ,
սիրելի ու ժպտուն է, վոր ներկան... Ի՞նչը պետք է փոխել, վոր
կյանքը առաջվա պես քաղցր ու հարազատ լինի ինձ:

Յե՛կ անցյալից ներկային մնացած մարդը վորոշեց.

— Մի՛րար, սիրարդ պիտի փոխել, պիտի հանել այնտեղից այն, ինչ հին է, ինչ պատկանում է անցյալին և խորթ է ներկայի համար, ինչ այսուր սիրելի ու ժպտուն է։ Պետք է հանել բոլորը, և տեղը դնել նորը, ժպտացույց, վոր ներկան դարձյալ սիրելի, ցանկալի ու պաշտելի դառնա, վոր բացվեն դեմքիս կնճրոնները և նրանցում չթափնվի վոչ մի խափար, վոչ մի լուռ-թշուշ.

Ու անցյալից ներկային մնացած մարդն այդպես էլ վարվեց։

Նա պոկեց, հանեց իր սրտից այն, ինչ հարազատ էր անցյալին, ինչ նրա սեփականությունն էր, հանեց, վոր տեղը դնի նորը, վոր ներկան էլ անցյալի պես սիրելի լինի։

Յե՛կ յերբ անցյալից ներկային մնացած մարդը մտքեց իր սիրան ու նայեց նրան՝ նկատեց, վոր տեղը մնացել է վոչինչ...

Սիրան էլ չկար։

1930

ՄԵՆՔ ԿՀԱՆԴԻՊԵՆՔ

Յեա հիմա ել հիշում եմ նրան ու նրա անխալ աչքերը, յեա հիմա դարձյալ սիրում եմ նրա սե մաղերով ծածկված գլուխը, և թվում ե թե նա կենդանի յե այնպես, ինչպես կենդանի յեմ յես:

*

Մովը խաղաղ եր ու լայնածավալ Մեր նավը, պատուելով նրա կուրծքը, վազում եր դեպի առաջ...

Նավում կային նավաստիներ, նավապետն ու մենք՝ ճամբորդներս:

Միայն նա, այն սեռերը նավաստին դրավեց իմ ուղադրությունը, վորն անընդհատ աշխատում եր, ու թվում եր, թե չի հոգում...

Նավը ջարուհակ առաջ եր վազում, իսկ նա մերթ դեկն եր վարում, մերթ անհետանում և քիչ անց՝ դարձյալ յերևում ճամբորդների մեջ...

Արեը մայր եր մտնում, յերբ նրանց հայտնեցին, վոր ճաշելու ժամանակն է:

Նավաստիները վազեցին դեպի ներքևի կայուղ-ճաշարանը:

Յեա հետևեցի նրանց:

Նրանց տվին սե, հնացած հաց և միս:

Յերիտասարդ նավաստին նայեց մսին, հոտ առավ նրանից ու շարեց այն և վազեց դեպի վերև:

— Մենք ղուռն չենք, — լսվեց նրա ձայնը:

Բոլորը դեպի վեր վազեցին:

Հուզվեց նավը:

— Այդ ինչ ձայն ե — լսվեց նավապետի՝ ծանր դեմքով մի մարդու՝ ձայնը:

— Մեզ ջան տեղ մի՛ դնեք:—ասաց յերկտասարդ նավաստին, — ջան պես աշխատեցնում եք որ ու գրչեր, հետո մի կտոր հին և սև հաց ու մի կտոր ել հոտած միս տալիս:

— Դուք ջան պես կաշխատեք և կլափեք այն, ինչ լափում են ջները, — պատասխանեց նավապետը:

— Վոչ:

— Այո:

Ու յերկտասարդ նավաստու աչքերի անփայլ հուրը վառվեց...

— Մենք մարդ ենք:

— Դուք ջան եք — դուռաց նավապետը:

Նա, այդ յերկտասարդ նավաստին, վերցրեց դանակն ու վաղեց պիպի նավապետը, սակայն բռնեցին նրան ու կապտեցին ձեռքերը...

Նավապետը մոտեցավ նրան, վոտքով մի քանի հարվածներ ավելցր:

— Նավապետ, նա մարդ է, — մտնեալով նրան, ձայնեցի յետ նա խոսեց ինձ ու դուռաց:

— Դուք, պարոն, մի հասարակ ճամպորդ եք և վոչ մի իրաւունք չունեք իմ դորձերին խառնվելու:

Յեւ անժանութ ու հասարակ մի ճամպորդ էյի, բայց և այնպէս սիրեցի այդ յերկտասարդ նավաստուն և ջատ ատեցի նավապետին:

Նա, յերկտասարդ նավաստին նայեց ինձ, զգաց, վոր յեւ ել եմ իր պէս մտածում, ու մենք անթարթ աչքերով գլուկեցինք իրար:

— Նեաեւ ծովը խռովարարին, — հանկարծ լսվեց նավապետի հրամանը:

Նավաստիները գրկեցին յերկտասարդ նավաստուն և բարձրացրին պիպի վեր...

— Մենք կհանգիստենք, նավապետ, և այն ժամանակ վեյ ձեզ ֆոթորկիկեց լայնածալալ ու խաղաղ ծովը, և նա լիազվեց նրա գրկում...

— Հո, հո, հո, — ծիծաղեց նավապետը, — մենք կհանգիստենք, վերանդ, ծովի հատուկում...

Ծիծաղեցին և ճամպորդներից ջատերը Յեւ անթարթ աչքերով գիտում էյի նավապետին: Նա նայեց ծովին ու ժպտալով ավելացրեց:

— Շուտով, ջոտով կհանդիպենք իրար:
 Յես անթափ շաքերով դիտում եյի նրան: Նա նկատեց
 հայացքս ու մոտեցավ ինձ:
 — Հը՛, չլինի՞ թե մենք եւ կհանդիպենք:
 — Այո՛, մենք եւ կհանդիպենք, — պատասխանեցի յես ու ան-
 հետացայ:

Ու որերն անցան և ժպտաց մեր արևը, և սկսեցինք մահ տալ
 նրանց, վորոնք մահ եյին տալիս մեզ...

Դաւար լայն եր, ու այդ լայն դաւարում կանգնած եյին տասը
 հոգի, վորոնց պիտի դնդակահարեյինք:

— Կրակել, — լսվեց կարմիր հրամանատարի ձայնը:

— Սպասեցե՛ք, — հանկարծ գոռացի յես:

Վաղեցի դեպի հանցավորներն ու հայացքս հառեցի նրանցից,
 մեկի վրա:

— Նավապետ, — ջնջացի յես:

Նա լսեց ձայնս, նայեց ինձ ու ցնցվեց...

— Ո՞վ եք դուք, — հարցրեց նա...

— Ձեր նավի անժանոթ ու հասարակ ճամբորդը:

— Ա՛խ, — ճանաչեց ինձ, — և մենք հանդիպեցինք իրար, —
 ավելացրեց նա:

— Այո՛, — պատասխանեցի յես:

— Եւ չենք հանդիպի. — ջարդունակեց:

— Կրակել, — կրկնվեց հրահանգը, և լսվեց դնդակների ձայնը...

Յես հիմա եւ հիշում եմ նրան ու նրա անփափախ աչքերը, յես
 հիմա դարձյալ սիրում եմ նրա սև մազերով ծածկված գլուխը, և
 թվում է, թե նա կենդանի յե այնպես, ինչպես կենդանի յեմ յիստ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՐԵՎ, ԲՐՈՆՋԱԴԵՍ ՄԱՐԴ...

ՀԵՆՐԻԽ

Յերկնքում վառվում եր արեւը, խորհրդային բոլոր արեւն ու իբր ջողերով դրկում մեր յերկրի դաշտերը, լեռները, գյուղերը, քաղաքներն ու արտերը, և արտերում յերգում եյին վոսկեգույն հասկերը:

Ժպտում եյին անդունդներն ու ջնչավորները և նայում խորհրդային արեւին, ու նրա ճառագայթները վառվում եյին նրան և ջնչում եյին նրանք ու խնդում էյին նրանք:

Յերկնքում վառվող խորհրդային արեւը նայում եր մեր յերկրքում ապրող այն մեծ մարդուն, ու ժպտում եր մեծ մարդը և իբր հուրհրատող աչքերով նայում խորհրդային արեւին, ու ժպտում եյին խորհրդային արեւն ու բրոնզագեւա՞յն մարդը:

Նա մեկ եր, բայց մեծ, ու ձուլվիլ, միացել եր միլիոններին, խնդում եր նրանց հետ, սիրաբ քաղախում եր այդ միլիոններէ համար, և վորքան անհիշ, անմար մի հուր կաբ նրա աչքերում:

Սորհրդային արեւ, բրոնզագեւա՞յն մարդ...

Ահա նորից արեւը վայլեց յերկնքում, ժպտաց, նայեց մեր յերկրին ու բրոնզագեւա՞յն մեծ մարդուն, հետո սահեց գեպի արեւմուտք...

Բրոնզադեմ այն մեծ մարդը նայեց արևին, ժպտաց, և նա, վոր զգացել, հասկացել ու ըմբռնել եր անցյալում դալիքի պայծառությունը, այսօր ել զգաց, հասկացավ ու ըմբռնեց, վոր չի տեսնի ել մայր մտնող արևի արձալույսը և իր վերջին հրաժեշտի վողջույնը տվեց նրան:

Դարձյալ յերկնակամարում յերևաց վառվող արևը, նայեց դադարի մեջ պառկած Բրոնզադեմ այն մեծ մարդուն, ու ջարժվեց ողբ, և լսեցին այդ մասին պուղերը, լեռները, դաշտերն ու արտերը, և հուզվեց արևը, հուզվեց յերկիրը:

Պորհրդային արև, Բրոնզադեմ մարդ...

Յերկնքում վառվող խորհրդային արևը կամեցավ արևել, բայց նայեց յերկրին, տեսավ, վոր այնտեղ, միլիոնների սրտում, ապրում է այն մեծ մարդը, ժպտաց ու ասաց.

— Կպտամեմ, կպտամեմ դալիքին քո մասին, խորհրդային ժպտող ժպտացող Բրոնզադեմ մարդ:

Միլիոն սրտեր հուզվեցին խորհրդային մեր յերկրում, միլիոն դայեր վառացին մեր յերկրի ներսում ու զրոտւմ, բայց յերկաթի առումը հուժկու յե, աղատ և իզուր և դայերի վառնացը:

Պորհրդային արև, Բրոնզադեմ մարդ...

Արտերում կորոզվեն վոսկեղույն հասկերը, վոսկեղույն հառկերը կհնձվեն արտերից, բայց քո մասին մի անուշ հուշ կմնա դաշտերում, ու դաշտերը կպատմեն արտերում նոր բուսնող վոսկեղույն հասկերին...

Դեռ խորհրդային մեր յերկրում ջատերը կընկնեն ջատերի նման, դեռ յերկար կվռնան դաշտերը, բայց կծնվեն բյուր միլիոնները մեծ մարդու պես, ու առումը կհորգանա մեր յերկրի կրթքում:

Թող հիմա յերկնքում վառվի, հուրհրատող խորհրդային արևը, թող իր ջողերով դրիլի դաշտերը, քաղաքները, գյուղերն ու արտերում որորվող վոսկեղույն հասկերը, և թող վառնա դայերը, բնիկներն խորհրդային մարդիկ ու ծնվեն նորերը, միլիոնները...

Պորհրդային արև, Բրոնզադեմ մարդ...

ՀԻՆ ՅԵՐԳԸ

Դու դարձյալ հին յերգն ես կրկնում ու կարծում ես, թե նույնն ե, ե կարծում ես, թե նույնն ե, ու ասում ես, թե աշխարհն անփոփոխ ե

Դու դարձյալ հին խոսքն ես կրկնում.

— Դնացիր, բայց զուտով յեա կդաս:

Դու դարձյալ միշտ նույն սրերն ես հիշում, յերբ սիրում եյինք իրար, ու կարծում ես, թե այդ սրերից ու սիրուց բացի ուրիշ սրեր ու սեր չկա:

Յերկնքում լուսնյակ ե փայլել, իսկ ներքեում նստել ենք ծառերի տակ, ե մեր ձեր պապերն ու տատերը պատմել են մեզ հեքիաթներ՝ հսկաների մասին...

Դադարում դարունն ե բացվել, արտերում համիկերն են հասել, ու հռչակ ես սիրաս, ե սիրել եմ յեա քեզ, ու սիրել ենք մենք իրար:

Յերբ նորից դարունն ե բացվել, դրկել եմ յեա քեզ ու ասել.

— Կգնամ քաղաք, ուսում կառնեմ, հետս կգամ դուռը, ու արտերում կերգի արակապրը, ե մենք կամուսնանանք:

Դու ասել ես, վոր մեր արտերը դուրսնը պլախ վարի, մեր հատիկըրը մանդաղը հնձի, ե վոր մեր հողն խրճիթում նավթի ճրագը պլախ վառվի:

Ու դրկել ես ինձ, ու փարվել ես ինձ ե տեսլ.

— Դու գուղումը կմնաս:

Յեա չեմ լսել քեզ ու անցել եմ քաղաք, իսկ դու կանգնել ես համպի յեղբին ե հայանել.

— Կգնաս քաղաք, կափոոսաս ե յեա կզառնաս:

Յեվ հիմա այն հին յերգն ես յերգում ու կարծում ես, թե

նույնն է, ու կարծում եմ՝ նույնն է և ասում ես, վոր արխարհն անփոփոխ է:

Ասում են, վոր յերբ արևը յելնում է սարեց, դուրս ես դալիս հողի խրճիթից ու կանգնում ճամպի յեղբին և սպասում, թե դուցե վերադառնամ յես ու սիրեմ քո դուժմանն ու մանգալը, իսկ յերբ արևը մայր է մտնում, տխուր անցնում ես խրճիթ ու դարձյալ կրկնում հին խոսքը:

— Ձեկավ, բայց շուտով հետ կգա:

Յես կգամ, կգամ նորից գյուղ, նորից կփարվեմ արտերին լեռներին, դաշտերին, նորից լուսնյակը կփայլի յերկնքում, ու նորից կնստենք ժառերի տակ, և այն ժամանակ յերկաթը, ջահեր յերկաթը քեզ շատ հեքիաթներ կպատմի...

— Արտերը տրակտորը պիտի վարի, — կասի նա:

— Հասկերը մեքենան պիտի հնձի, — կասի նա:

— Հողե խրճիթները քարե կդառնան, — կերդի նա:

— Նավթե ճրագները կմեռնեն, և կվառվի ելեկտրական ճրագը, — կպատմի նա:

Յեվ յթե լսես ու սիրես նրան, կսիրեմ և յես քեզ, կփարվեմ արտերին, դաշտերին, լեռներին և քեզ, իսկ յթե նորից ասես, վոր արտերը դուժմանը պիտի վարի, հասկերը մանգալը հնձի, և հողե խրճիթում նավթի ճրագը վառվի, — այն ժամանակ յերբ արևը դուրս յելնե լեռներից, դուրս կգաս խրճիթից ու կկանգնես ճամպի յեղբին և կսպասես նրան, վորը պիտի գա քեզ քո դուժմանը, քո դերանդին ու հողե խրճիթներում վառվող նավթի ճրագը սիրելու, և այդ մեկը չի գա... Յերբեք, յերբեք...

Արևը կթափվի լեռների յտեում, կանցնես խրճիթ, կվառես նավթի ճրագը և կրկին հին խոսքերը կասես:

— Գնաց, բայց կվերադառնաս:

Իսկ յես կսիրեմ ուրիշին, կփարվենք իրար ու յերկաթի հետ միացած՝ արտերը կվառենք, վոսկե հասկերը կհնձենք և նորերին՝ դաշտերին, անտառներին ու լեռներին՝ յերկաթե հեքիաթներ կպատմենք...

Բայց ինչու, ինչու հիմա այն հին յերդն ես կրկնում ու կարծում ես թե նույնն է, ու կարծում ես թե նույնն է և ասում ես, թե արխարհն անփոփոխ է:

Քեզ, իմ սիրած աղջիկ, ու քո հին հողուն յերկաթե յեր-
գեր կերպի իմ տրակտորը, ու դու, իմ սիրած աղջիկ, նոր յեր-
գեր կերպես, կտես, Վոր փոխվում է աշխարհը և փոխվում
եմ յես:

1929

ՄԱՅՐԸ

Սիրելի մորս

Մայր, ինչպէս կարող եմ մոռանալ քեզ:

Քո արգանդում դու յերկար կրել ես իմ քաղցր ծանրությունը
իսկ յերբ ծնվել եմ, շնչել եմ քեզ վորպէս ոչ, տեսել եմ քեզ, վոր-
պէս լույս:

Մայր, ինչպէս կարող եմ մոռանալ քեզ:

Յերբ կանգնել եմ վռտքի, վազել եմ դեպի քո դիրկը ու առա-
ջին բառը, վոր արտասանել եմ, այդ քո անունն է յեղել:

Յես սկսել եմ մեծանալ, կամաց-կամաց տեսել եմ դրսի ազ-
խարհը, բայց առաջին իրը, առաջին դուռնը, ձայնը և քաղցր բույրը,
վոր յես հասկացել, ճանաչել եմ, այդ յեղել ես դու:

Իմ առաջին խաղընիները, առաջին բարեկամը յեղել ես դու, և
իմ բոլոր դադանիքները միայն քո ակամջին եմ զննացել:

Մայր, ինչպէս կարող եմ մոռանալ քեզ:

Իմ հորը, հիշում ես, յես չտեսա. նա ընկալ կռվի դաշտում և
կրծքից հոսեց կարմիր արյունը:

Յես միայն տեսա քո աչքերից հոսող արցունքները, վորոնք
զատ անդամ ընկան այտերիս ու այրեցին նրանց:

Հետո՝ յես մնացի վորբ...
Յես ծծեցի քո ստինքների արյունը և մեծացա:

Մայր, ինչպէս կարող եմ մոռանալ քեզ:

Հիմա յես մեծացել եմ, բուսել են դեմքիս մազերը և ինքս ել
կարող եմ աջալատել, պայծառել նոր կյանքի կառուցման համար:

Նայի՛ր ինձ, իմ սիրելի մայր, և թող քո դեմքին կանաչի ժպի-
տը, թող քո աչքերից միայն ուրախության արցունքներ հոսեն:

Մի ուր դարձյալ կ'նշէ մարտահրավերը, և յետ ել պատերազմի
դաշտ դուրս կ'գամ...

Ի՞նչ, վախենում ես զոր հորս պես կրժքեցս արյուն հոտի...

Ո՛ր, զոչինչ:

Գիտեմ, յերբ կ'ըսկզկեն պնդակները և բնկնեմ յետ, դողողջուն
ձեռքով հրացանս կ'ըսնի մի ժեք կին և կ'կանգնի իմ տեղը:

Մայր, ինչպե՞ս կ'աբող եմ մոռանալ քեզ:

1932

ԴԵՌ ՎՈՐՔԱՆ ԳԱՐՈՒՆՆԵՐ ԿԲԱՅՎԵՆ...

Յերեկ անխնդ, իսկ այսօր խնդացող փոքրիկ քույրիկ իմ, ինչ անուր, ինչ մեղմ զնջում ես ականջիս:

— Մեր յերկրում դարուններ են բացվում, ու դեռ փոքան դարուններ ել կբացվեն:

Ու յես լսում եմ, լսում եմ քո հմայիչ ձայնը, և մեր յերկրում դարունն և բացվում:

Ի՞մ փոքրիկ, սրբելի քույրիկ, յես լսում եմ քո ձայնը, յես նա-յում եմ քեզ ու քո անցալն եմ հիշում, մանկությունդ աջնանա-յին...

Քո հայրը կռվի դաջտում ընկալի, քո մայրը սովից մահացավ ու դու մնացիր վորք, ինչպես դեղին մի աջնան տերե, ու փչեց քամին և որորեց քեզ...

Դու այն ժամանակ ճատ, ճատ փոքրիկ եյիր, որերը չեյին ժպտում քեզ ու լոչ ել դու որ՛րին, և անցնում, թափվում եյին քո կյանքի որերը, վորպես աջնանային դեղին, դալկացած տերե-ներ...

Բայց արեւ ժպտաց, ու մեր դարունը յեկավ, և խնդացիր դու...

Ու նեղվեցիր դու դու պայքարի դերկը, և ալխատանքն ու պայքարը յեղան քո ծնողները...

Վորտեղ ժողով կար, այնտեղ կայիր դու, վորտեղ խնդում եյին, քո խնդությունն ել կար, ու ամենքը սիրում եյին քեզ, և ամենքին ել՛ դու:

Արեւ ու կյանքի զողերի մեջ, փոքրիկ քույրիկ իմ, կոմյերիտ այն ադան ժպտաց քեզ, հուզեց ու հուզեցիր և դու նրան:

— Յես սիրում եմ քեզ, — ասաց նա:

— Յեւ ել՝ քեզ, — պատասխանեցիր դու:

Յե՛վ արեւն արեւեց և աճեց մեր յերկիրն, իսկ կոմյերիս այն աղան, վոր հուզեց քո սիրտը, փոքրիկ քույրիկ իմ, գրկեց ու համբուրեց քեզ:

— Մեր յերկրում դարուներն են քացվում, — ասաց նա:

— Դեռ վորքան դարուներն ել կբացվեն, — պատասխանեցիր դու:

Յե՛վ հիմա դուք ապրում եք, դուք սիրում եք իրար ու աճում եք և խնդում եք ու պայքարում, փոքրիկ քույրիկ իմ և նրան սիրող կոմյերիս աղա...

Խնդացող փոքրիկ քույրիկ իմ, դարնան դարուն, յես ել քեզ պես տեսնում եմ նոր կյանքի աճումը և խնդում եմ, մասնակցում եմ ու աճում եմ:

Յերեկ անխնդ, իսկ այսօր խնդացող փոքրիկ քույրիկ իմ, ի՞նչ անուշ, ի՞նչ մեղմ ընջում ես ախանջիս...

— Մեր յերկրում դեռ վորքան դարուներն կբացվեն:

1930

ԿԱՆԳՆԻՐ

Կանգնիր

Այդպես համարձակ ու վստահ կանգնիր աշտաբակի վրա, իմ հաբաղատ յեղբայր, իմ սիրելի ընկեր. և թող հայացքդ արտերի ու դաշտերի վրայով, դետերի ու ծովերի վրայով, և լեռները ու ձորերը վրայով սլանա դեպի հեռուները, դեպի դաշտերի կանաչը, ջրերի ու յերկնքի կապույտը, բարձրաբերձ ժայռերի մոխրու-թյունն ու թփերի խառնթյունը:

Հրացանդ թող ամուր բռնված լինի ձեռքումդ, սվինը սուր լինի և գնդակը՝ հատու:

Թող տեսանելի լինի քեզ հեռուներում ամեն անտեսանելին, և հասկանալի՝ տնտեսկանալին:

Գիտնա, վոր հիմա ուժեղ պայքար ե, պայքար՝ կյանքի և մահ-վան՝ միջև, պայքար՝ հնի և նորի միջև, պայքար՝ զղթաներից ազատ-վելու համար, պայքար՝ մարդկությունը զղթայելու համար:

Ուզում եմ, վոր դաշտերում, դյուղերում և քաղաքներում ել չլինի լացը, սովը:

Ուզում եմ, վոր դյուղերում և քաղաքներում սով ու արցունք լինի, և դաշտերով հոսի մարդկային արյան վարար՝ դետը:

Յառուցում եմ խոշոր դիզանտներ, վոր ստիպում են դետերին

ժողիւի իրենց հունը, ջրերին՝ դառնալ ելեկտրական լույս, վոք
չեն թողնում մարդկային մի անդորժ ձեռք:

Կառուցում են դորժարաններ, վոր պատերադմի համար նե-
ռում են բյուրավոր թնթանոթներ, իսկ մարդկանց ըուկա յեն
շարքառում:

Հսկաներ են կառուցում, վոր սով և լաց են արտադրում.

Յեւ ուժեղ պայքար և այս յերկու աշխարհների միջև. պայ-
քար՝ հանուն սահմանների, հանուն կյանքի:

Ու դու կանգնիր սահմանադիւին, աշտարակի վրա, և թող
հայացքդ դետերի ու ծովերի վրայով, լեռների ու ձորերի վրայով
և արտերի ու դաշտերի վրայով սլանա դեպի հեռուները, դեպի
դաշտերի կանաչը, ջրերի ու յերկնքի կապույտը, բարձրաբերձ
մայսերի մոխրութիւնն ու թփերի խտութիւնը:

Կանգնիր

Կանգնիր աշտարակի բարձրութեան վրա և իմացիր, վոր
միացյալ արտերի հերոսները, կառուցվող հսկաների հերոսները,
քեզ հետ միասին պայքարում են կյանքի և մահվան համար, հաղ-
թանակի և կառուցման համար:

Կանգնիր աշտարակի բարձրութեան վրա և թող սահմանը
հպարտանա քո ներկայութեամբ:

ՄԱՆԸ

Յերբ դերեզման ես դնում քո շատ սիրած նշանին, քեզ թվում
է, վոր նրա հետ հողը դրիր հենց քո հույսերը, քո նշանակը,
սերը, սիրտը և նրանից հետո ել արժեք չեն ունենա քեզ համար
վոչ գարունը, վոչ գարնան կանաչն ու վարդերի բույրը, վոչ լալ-
նարձակ դաշտերը, վոչ լեռները և վոչ հոսող առուները:

Դու այդ ժամանակ հենց զերեզմանին ես հանձնում քեզ:

Բայց յերբ անցնում ե ժամանակը, յերբ խտառ ծածկում ե
քեզ սիրելի հողաբլուրը, դրսի աշխարհը քո ուղեղի մեջ սկսում ե
թողնել իբ հետքը, վորը հետո խտանում ե, ու դու նայում ես
նրան:

Նորից ճանաչում ես կանաչը, հոսող առուները և առնում ես
վարդերի բույրը:

Նորից աշխարհը սիրելի յե դառնում քեզ:

Մհ, ապրիլ, սիրելի բարեկամս, և թող քեզ թվա, վոր կոնտ-
չով ծածկված հողաբլուրի տակ թաղված ե միայն քո ելուժյան
սիրելի մասնիկները մեկը:

ՄԵՐՈՒՅՅՈՒՆ

Մի-ձերձարդ ինձ ասում է.

— Դրան թե քանի տասնյակ տարիներ եմ դեռի քաղերի պես դլորել, քանի տասնյակ ձմեռան ձյուն եմ հալցրել և քանի անգամ եմ տեսել ծառերի ծաղկավորվելը, կանաչելն ու կանաչի գեղեկը:

Դրան թե ինչ որեր եմ տեսել յես, ինչ գետնահարկում եմ ապրել իմ մանկությունը, ինչքան եմ յեղել սոված, իսկ յերբ մեծացել եմ, մնացել եմ անուշ ու դործարանն և յեղել իմ մլակ դպրոցը:

Այ, հենց այդ և պատճառը, Վոր յես այսպես ձերացել եմ, Վոր ճերմակել են մաղերս, կնճռոտել և գեմքս, մարել և աչքերիս լույսը և լավ ել չեն լսում ականջներս:

Բայց, այս դու լնձ լսիւր, յերբ յես հիմա նայում եմ բարձրացող ձխնելույդներին, ձխի խրա քուլաներին, կոլեկտիվ դաշտերին, նոր ձնփող քաղաքներին, լայնացող փողոցներին, կառուցվող ամուր տներին, խնդացող մարդկանց, հավատում ես, յես նրանց մեջ գդում եմ իմ մանկությունը, յես մանկանում եմ, ջանկանում, և արյունը դարձյալ հոխորտալով հոսում և յերակներով, ուժեղ բաբախում և սիրտս ու խոսանում և աչքերիս լույսը:

Այո, յես հիմա իմ ձերության գեղեցիկ մանկությունն եմ ապրում:

ՇԱՐԺՈՒՄԸ

*

Շատ, զատ կղարմանանք մենք, յերբ ներկայից դեպի անցյալը
զարթո՞վնք:

Այնտեղ մենք կտեսնենք համարյա վայրենի մարդկանց, վո-
րոնք ապրում են ծառերի վրա, ուտում են վայրի դադաններ ու
դռուում են նրանց պես:

Հետո կտեսնենք մարդկանց, վորոնք սկսել են ճանաչել հողը,
ապրում են փայտե խճճիթներում, մարդկանց, վորոնք յերկար փա-
մանակ տեսնում են միայն մի տեղի ընուկթյունը:

Մենք կտեսնենք մարդկային յերկյուղ, վոր ծնում և անձրեր,
քամի, կայծակը:

Պտեսնենք մարդկանց, վորոնք լծում են ուրիշներին ու վարում
են հողը:

*

Իսկ յեթե հանկարծ այդ մարդկանց քարայրներից, ծառերից
պոկեն ու զարտեն ներկային, մի՞թե չեն քարտնա նրանք:

Պտեսնեն մեծ, խոշոր քաղաքներ, բարձրահարկ տներ, լույսեր,
վոր ծնում և հողմը, ջուրը, և կտեսնեն մարդկանց, վոր քամիների
ու ողի մեջ են քայլում:

Պտեսնեն, վոր անցյալում անջատ յեղած դադերը այժմ միա-
նում են, մեծանում, լայնանում և ուժեղանում և յերկրի կանաչը,
յերկնքի կապույտը:

Պտեսնեն, վոր արդեն մետաղացած, ամուր պայքար կա յերկու
գառակարգի միջև, վոր հաղթանակը այնտանքի կողմն և, քրտին-
քի, արյան կողմն և:

Բայց յեթե մեզ ներկայից նեւեն դեպի ապագան... Ո՞, միթե՞
կարելի չե տեսլ, թե ինչ կտեսնենք մենք:

Նախաբձօկ դաշտերում փռված կլինեն քաղաքները, կամ գու-
ցե հենց ամբողջ աշխարհը դառնա մի հսկա, անսահման, անեզր
քաղաք:

Մարդկային աշխատանքը դիդանոններ կբարձրացնի, փոք մար-
դու համար հողից կխլի նրա հյութը, ջրերից՝ նրանց ուժը, բնու-
թյունը կծառայեցնի իրեն երկրիցից եւ մոլորակներ վայր կբերի:

Ապրող մարդիկ չեն յերկրադի բնության տարերքի, աստծո
տառջ, իրար չեն նայի տակուրթյամբ, իրենց մեջ չեն ունենա
միմյանց ոգտադործելու թույնը եւ հսկա սլաքաբ կմղեն՝ գլտու-
թյան, արվեստի զարգացման համար:

Այդպես եւ կառուցողը միշտ փոխում ե աշխարհը, ե ամեն
անցյալ իրեն տեսնում ե ապագայի ծայրամասերում, նրա սովեր-
ների մեջ:

ՏԽՐՈՒԹՅՈՒՆ

Յերբեմն անպատմելի մի տխրություն պատում ե ինձ, ծանր լռությամբ լռում ե հողիս, և ինչքան մտածում եմ, դարձյալ չեմ կարողանում վորոշել, թե ինչու յե նա այցի յեկել ինձ:

Միայն զգում եմ, վոր թաղնված կարոտով հիշում եմ անցյալը, ինչ վոր մահացած հուգեր, ինչ վոր արդեն մեռած դեմքեր կրծում են հողիս, զգում եմ, վոր անցյալը կամենում ե բարձրացնել գլուխը, կամենում ե ցույց տալ իր գեղեցկությունը, ուժը, հմայքը և նույնիսկ վերադարձի իրավունք և պահանջում:

Զգում եմ, վոր նա ուժեղ պայքարում ե իմ մեջ յեղած ուրախության հետ, վոր ինձ տվել են՝ լայնածավալ դարձերը, բարձրացող գլխանախերը և պայքարող, կառուցող ու խնդացող մարդիկ: Ժամանակը սահում, անցնում ե, իսկ պայքարն ավելի յե հորդանում:

Ե՛յ, ինչ ես տվել ինձ, տխրություն:

Դու ընկճել ես հողիս, գերել ես իմ կամքը և խավարի մեջ ել թաղել ես կյանքս:

Հեռացիր, յես չեմ ուզում քո ներկայությունը, քո հմայքը, քո մոայլությունը, մահացնող քո թույնը. տես, յես միտնում եմ ուրախությանը, տես, յես պայքարի յեմ յեղնում քո դեմ:

Ու յերբ կամաց-կամաց պայծառանում ե միտքս, յերբ հանդարտում ե խռոված հողիս, նայում եմ ջուրջս և տեսնում եմ, վոր տխրությունը մենակ նստել և դռան մոտ ու տխրությամբ նայում ե դեմքիս:

Նա չի կամենում անհետանալ, մահանալ:

Յետ ուրախությունը կդարձնեմ հաղթանակի դրոշ, կբարձրացնեմ ամեն բարձրությունից ել զեք ու կպայքարեմ քո դեմ, տխրություն:

1931

ԴԻՐ ՔՈ ԿՆԻՔԸ ԴԱՐԻ ՎՐԱ

Դի՛ր քո կնիքը դարի վրա, կերտի՛ր քո պատկերը նրա լայն կտավի վրա, հետո, կուզես գնա, հեռացի՛ր ու թող քեզ չհիշեն հավերժական ձյունով ծածկված լեռները, վաճաճ հոսող դեղերը, դեղին արտերն ու կանաչ դաշտերը:

Թող քո մասին վաչ վոք չխոսի, թող վոչ մի գրքում չգրվի քո անունը:

Դու միայն դի՛ր քո կնիքը՝ ջարի վրա, հավերժական ձյունով ծածկված լեռների վրա, վաճաճ հոսող ջրերի վրա, դեղին արտերի ու կանաչ դաշտերի վրա, հետո՝ կուզես գնա, հեռացի՛ր, և թող դարը քեզ չհիշե:

ՀԵՏՔԸ

Յեռ կանգնում եմ դաշտում և լուռ դիտում եմ, թե ինչպես և հոսում այս վարար, այս դորշադույն գետը, ինչքան ուժեղ են ալիքվում նրա ջրերը, Վոր դարկվում են քարերին, ցատկում նրանց վրայով, հեռո՛ւ առաջ սլանում, լիղկելով ափերի հողը:

Սիրելի՛ բարեկամս, թող քեզ թվա, Վոր դու ել մի կաթիլ ջուր ես այս գետի մեջ և նրա ալիքների հետ հոսում ես գետի անհուն-ներք:

Գորշադույն՝ ջուրն առաջ ընթանալիս միլիոնավոր կաթիլներ կթողնե հողում, գուլեհ հենց քեզ ել, և առաջ հոսելիս ել գետը քեզ չի ունենա իր մեջ:

Սիրելի՛, ջառ սիրելի բարեկամս, ո՛, չախբեն դու, չկարժեն թե կորար, Վոհնչացար:

Ա՛յ, կդա դարունը՝ կկանաչեն հասկերը, ծառերը, կգա ամառը՝ կհասնեն մրգերը, աշնան ել բամբակը դաշտերում կձյունն և նրանց մեջ կերևա դու, կբարձրանա փեր ու կմարմնավորվես:

1932

ՄԻ ԳՐՈՂԻ ՅԵՎ ՄԻ ԸՆԹԵՐՑՈՂԻ ՄԱՍԻՆ

Յերազները միշտ խանդարել են նրա քունը, իսկ ցերեկն աճերեկ է պատկերներին, դեմքերին ու դեպքերի շարանը, և նա իբր հանգստությունը վուչ մի տեղ չի կարողացել գտնել:

Թափառել է անտառներում, բարձրացել է անհասանելի լեռների գագաթները և մտքով ել ստվառներ է Մարս:

Յեվ յերեսուն տարիներն ընկույզի պես գլուխ էլ են ժամանակի ծառից, յերեսուն անգամ ծաղիկ է նշննին ու վարդենին է կարմրել. իսկ նա այդ յերկար, շատ յերկար ժամանակի ընթացքում զրել է յերեսուն մեծ վեպերի... վերնագրեր...

Նա ել հաճախել է աշխարհիս բոլոր մեծ գրադարանները, վորտեղ անգամ կային չգրված գրքեր, իր տանը ունեցել է բոլոր մեծ մարդկանց մտքի հասկերի հատիկները և իր ամբողջ կյանքում կարդացել է քսան մեծ վեպերի... վերնագրեր:

ՀԱՅՆԵ

Այդ գրողը գիտեր, թոր Հայնեն թափանցել է մարդկային սրտի խորքերը, տեսել է այնտեղ կանաչ դաշտեր, բարձր՝ ձյունապատ լեռներ, կապույտակ լճեր և նրանց մեջ՝ լողացող ճերմակ փերիներ:

Հայնեն զատ լավ եր ճանաչում մարդկային սիրտը:

Նա գիտեր, թոր Հայնեն գիշերներն արեգակներ և զպլտել գեպի յերկինք, թոր միշտ լույս լինի, թոր յերեսն կանաչ դաշտերը, բարձրագագաթ լեռները:

Հայնեն աշխատանքն իր ամենասիրելի ընկերն եր դարձրել:

Նա գիտեր, թոր Հայնեն յերգել է սերը, սրտերի սրբալը և անմահացրել է գեղեցկությունը:

Նա գիտեր, թոր Հայնեն յերգել է մարդկային ազատությունը, բարձրացրել է ազատ կամքի, ազատ խոսքի գրույը:

Հայնեն պարզ տեսնում եր, հասկանում եր մարդկային յերթի ուղին:

Նա գիտեր և այն, թոր այդ մարդը, բանաստեղծների բանաստեղծը, սրտերից ամենագեղեցիկը, յերկար ժամանակ տառապել է մեջքուղեղի ցավով, հատ փակել է աչքերն ու հրաժեշտ տվել աշխարհին, կանաչ դաշտերին, կապույտ լճերին:

Տաղանդը, հանճարը ովկիանացել եր Հայնեյի մոտ:

Ու նա կախվեց պատմութեան ծառից, վորպես մշտադալար մի ճյուղ:

Յե՛վ այդ գրողն ուզեց ինքն ել հայնեյանալ, յերգել յերգիւի յերգը, ազատութեանը, հետո ննջել Պառնասի կանաչադարձ այգում:

Ու կամեցա՛վ իր մեջ տեսնել, գտնել այն, ինչը բանաստեղծ դարձրեց Հայնեյին, կամեցա՛վ իր մեջ տեսնել այն ուժը, վոր ճանաչում է մարդկային սիրտը, վոր տեսնում է հեռու ապագան, կամեցա՛վ իր մեջ գտնել հայնեյական տաղանդի, հանճարի տվյալները...

Յե՛վ յերբ տարիներն անցան, խնդութեանը ծիծաղեց նա գեմքին, փոթորկվեց սիրտը և աչքերից կայծակի կաթիլներ ժայթքեցին:

Նա հայնեյացման ճանապարհին եր... իր և Հայնեյի միջև նմանութեան շատ գծեր գտա՛ւ... մեջքուդեղն արգեն ցավել եր սկսե՛լ...

1933

Մ ՈՒՒՐԸ

Մեկը ծխում է, և ծուխը բարձրանում և վեր, միանում է յերկրների կապույտին, հետո անհետանում է նրա հետքը:

Միախոտը կամաց-կամաց մոխրանում է, մոխիրը թափվում է մոխրաման, հետո քամիներն են նրան պարեցնում ողում, վերջում ել թաղվում և փոշիների հաստ շղարջի տակ:

Ի՞մ սիրելի բարեկամս, բնությունն ել քեզ և ծխում, քո կյանքն ել և թխախոտի պես ծխանում, մոխրանում, բայց յեղիւր այնպես, վեր ծխացած, մոխրացած քո անցյալը չթափվի մոխրաման, քամիները չպարեցնեն նրան, հետո թաղեն փոշիների հաստ շղարջի տակ:

ԳԵՏԸ

Լայն տափարակով հոսում ե գետը և իր ջուրը տալիս ե հողին, քարին, իր ասիերին բարձրացող ծառերին, ու նրանք աճում, բարձրանում են:

Յեվ նա միշտ այդպես, այդ անշունչ գետը, անկանդ հոսում ե ու իր ջուրը, իր ույժը տալիս ե նրան, ով կանգնում ե իր ճանապարհի վրա:

Բայց դու մարդ ես, վոր ջնդում, մտածում ես, վոր տեսնում, դեկավարում, փոխում ես աշխարհը, դու մի լինի գետ և քեզ մի բաշխի ամենքին, հողին, ծառին, ճյուղին, դու ընտրիր մի ծառ, մի քար ու նրան տուր քո գործը, քո միտքը, քո կյանքը:

1933

ՍԻՐՏԸ

Ա՛խ, ի՞նչքան սպիտակ է այս ձյունը, Վոր յեկեկ, ծածկել է հողը, ծառը, նյուզը:

Նայ ր գեպի հեռուները՝ սպիտակությունը չունի սկիզբ, չունի վերջ:

Արթող լցվում ե անհուն բերկրությամբ, յերբ նայում ես դու ձյունի այդ ճերմակ մաքրությանը:

Ուզում ես, Վոր նա չհալչի, չանհետանա:

Ուզում ես, Վոր վոչվոք է վոչինչ չաղծի նրա ճերմակությունը:

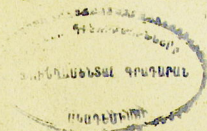
Արբիլի բարեկամս, դու համարձակ քայլիք նրա վրայով, վտանահարկի, կեղտոտիք այն, վոչինչ... դարունը կդա, կհալչի վտանահարված, կեղտոտված ձյունը. հետո ել՝ ձմեռ կլինի և հողի վրա, ծառի ու նյուզի վրա դու դարձյալ ձյունի սպիտակ սալանը կտեսնես ու նրա ճերմակ մաքրությունը:

Բայց դու մի քայլիք իմ որտի վրայով, մի վտանահարիք, մի կեղտոտիք այն, վորովհետե և վոչ մի դարուն չի հալեցնի այդ կեղտը, վոչ մի ձմեռ ել նրան չի տա իր հավերժ կորցրած ձյունի մաքրությունը:

1933

ՑԱՆԿ

	Եջ
1. Ի՞նչ դեղեցիկ, ի՞նչ թարմ են վարդերը	5
2. Մայիսյան արջալույսը	7
3. Գլուխը	10
4. Աբովյան փողոց	13
5. Յերգ	16
6. Հին սիրտը	18
7. Մենք կհանդիպենք	20
8. Խորհրդային արեւ, բրոնզադեմ մարդ	23
9. Հին յերգը	25
10. Մայրը	28
11. Դեռ վորքան գարուններ կբացվեն	30
12. Կանգնիր	32
13. Մահը	34
14. Ծերություն	35
15. Շարժումը	36
16. Տխրություն	38
17. Դիր քո կնիքը դարի վրա	40
18. Հեաքը	41
19. Մի դրողի և մի ընթերցողի մասին	42
20. Հայնե	43
21. Մոխիրը	45
22. Գետը	46
23 Սիրտը	47

ԳԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0394704

ԳԻՆԸ 2 ՌՈՒԲԼԻ

ГАРЕГИН БЕС
СИХОТВОРЕНИЯ В ПРОЗЕ
ГИЗ ССРА Эривань 1938